

ISSN 2309-9763

<https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-28>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

Педагогічна освіта: теорія і практика

Збірник наукових праць

№ 28 (1-2020)

Заснований

24 квітня 2009 року

Засновник

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
Інститут педагогіки НАПН України*

Головний редактор

Бахмат Наталія Валеріївна

Видається

2 рази на рік

Зареєстровано

Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

*друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15071-3643 Р*

Рекомендовано до друку

рішеннями вчених рад

*Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
(протокол №3 від 25.05.2020 р.),
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 5 від 13.05.2020 р.)*

Рецензування статей здійснено членами

*редакційної колегії та зовнішніми
рецензентами*

Адреса редакції:

*32302, м. Кам'янець-Подільський,
вул. Симона Петлюри, 1/б,
Педагогічний факультет
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
тел (03849)33492
E-mail: pedosv@kpnpu.edu.ua*

Збірник наукових праць включено до *Переліку наукових фахових видань України, Категорія «Б»*, педагогічні спеціальності – 011, 012, 013, 014, 015 (наказ МОН України від 17.03.2020 № 409 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 26 лютого і 6 березня 2020 року та внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 975»).

Індексується: Index Copernicus; CEJSH; Google Scholar; CrossRef

Архівується: НБУ імені В.І. Вернадського

**Кам'янець-Подільський
2020**

Голова редакційної колегії: **БАХМАТ Наталія Валеріївна**, доктор педагогічних наук, професор, заступник декана педагогічного факультету з наукової роботи та інформатизації освітнього процесу, професор кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

Виконавчий редактор: **КОВАЛЕНКО Олена Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

САЄНКО Григорович Володимир, доктор наук з організації та управління, доцент, Вища школа управління та адміністрування в Ополе, Польща;
СЕДЛАКЧЕК-ШВЕД Олександра, доктор соціальних наук у галузі педагогіки, доцент, Університет Яна Длугоша в Ченстохово, Польща;
ФАСНЕРОВА Мартіна, доктор соціальних наук у галузі педагогіки, доцент, Палацкий університет Оломоуц, Чехія;
ГАЛАМАНЖУК Леся Людвигівна, доктор пед. наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна;
ГРИБАН Григорій Петрович, доктор пед. наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна;
ДУДОРОВА Людмила Юріївна, доктор пед. наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна;
ЛАБУНЕЦЬ Віктор Миколайович, доктор пед. наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна;
МАКСИМЧУК Борис Анатолійович, доктор пед. наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна;
МАТВІЄНКО Олена Валеріївна, доктор пед. наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна;
ОНУФРІЄВА Ліана Анатоліївна, кандидат психологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна;
ПАВЛЮК Євген Олександрович, доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна;
ТЕРЕНТЬЄВА Наталія Олександрівна, доктор пед. наук, професор, Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка, Україна;
ФРИЦЮК Валентина Анатоліївна, доктор пед. наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна;
ФЕДІРЧИК Тетяна Дмитрівна, доктор пед. наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

АСОЦІЙОВАНІ РЕДАКТОРИ

АНДРОЩУК Ігор Петрович, доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна;
АНДРОЩУК Ірина Василівна, доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна;
ВАЛАТ Войжеш, доктор пед. наук, професор, Жешувський університет, Жешув, Республіка Польща;
ГЕВКО Ігор Васильович, доктор пед. наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Україна;
КАРТАШОВА Любов Андріївна, доктор пед. наук, професор, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, Україна;
ЛЮБАРЕЦЬ Владислава Вікторівна, доктор пед. наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна;
МАРТИНЕЦЬ Лілія Асхатівна, доктор пед. наук, доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Вип.28 (1-2020). Київ: Міленіум, 2020. 452 с. (Index Copernicus), категорія Б.

У збірнику наукових праць висвітлюються результати фундаментальних і теоретико-прикладних досліджень у галузі педагогіки та інноваційних технологій в освіті; розглядаються питання підготовки педагогічних працівників до навчання і виховання здобувачів освіти в дошкільній, загальній середній, фаховій передвищій, професійній, післядипломній освіті й у процесі підвищення кваліфікації працівників освіти.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти, аспірантів, докторантів.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-28-97-105>
УДК 37.035.6

Харченко Сергій Якович,

доктор педагогічних наук, професор,
заслужений діяч науки й культури України,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка,
Старобільськ, Україна.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0310-6287>
hk.sergey2014@ukr.net

Петришин Людмила Йосипівна,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4506-1523>
ludmyla.petryshyn@gmail.com

СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА МОЛОДЬ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей соціалізуючого впливу патріотичного виховання на молодь в Україні. Висвітлюється особлива роль соціально-педагогічних основ патріотичного виховання в становленні особи як громадянина. Конкретизується, що соціально-виховна діяльність передбачає не лише створення певних педагогічних умов для соціалізації особистості, а й діагностику та розвиток соціальної спрямованості особистості. Патріотичне виховання молоді визначається як організований, планомірний і цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, спрямований на позитивну інтеграцію особистості в соціумі. Патріотизм є однією з найбільш значущих вічних цінностей, притаманних усім сферам життя суспільства й держави, адже він розвивається і формується як почуття, усе більше соціалізуючись на основі духовно-морального збагачення спільноти, будучи глибоко соціальним за своєю природою, патріотизм є не тільки ознакою суспільства, а і джерелом його існування й розвитку, є атрибутом життєздатності, водночас першоосновою патріотизму має бути особистість, пріоритетним соціально-моральним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної та іншої приналежності до Батьківщини як вищого принципу, що визначає зміст і стратегію її життя, сповненого служіння Батьківщині. Зосереджується увага на тому, що соціалізація може носити безпосередній (менш осмислений, більш некерований) й опосередкований (осмислений, більш керований) характер. Патріотичне виховання молоді розглядається як процес щодо соціально контролюючої соціалізації, який здійснюється в спеціально створених виховних організаціях, які допомагають розвинути можливості особистості, включно з її здібностями, знаннями, зразками поведінки, цінностями, відносинами, позитивно цінними для суспільства, у якому вона живе.

Ключові слова: патріотизм; патріотичне виховання; соціалізуючий вплив, особистість, молодь, учні.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Кожна епоха характеризується своїм історичним розвитком, а отже, і різними ознаками суспільної свідомості, суспільної психології, історичної пам'яті народу, способу виробництва, державного й суспільного ладу. Проте, основним, справді гуманістичним виміром кожної доби, є спосіб взаємозв'язку та взаємодії особистості й соціуму, специфіка умов життя, можливостей формування та реалізації соціальних якостей особистості, її здібностей і обдарувань, перспектива індивідуальної самореалізації як суб'єкта життя. Різні епохи різняться мірою стабільності умов людського життя. Природно та суспільно-історично сформувалася розгалужена система біологічних, психологічних і соціальних механізмів пристосування, адаптації людини до кліматичних, виробничих, соціально-психологічних, громадських умов життєдіяльності. У свідомості та підсвідомості індивіда збереглися і діють ще стереотипи, уявлення, настанови й цінності, світоглядні орієнтації, моральні нормативи, система мотивів соціальної поведінки та інше, які мають забезпечувати певну лінію життя, усталеність стосунків із навколишнім світом, психічну та фізичну рівновагу [1, с. 98–100].

Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати в молоді громадянсько активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і пов'язаних передусім із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. У різні часи та епохи, в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, соціум ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

Нормативні документи, зокрема державні освітні стандарти, передбачають модернізацію системи науково-методичних і педагогічних заходів для успішної соціалізації та самореалізації молоді, відповідальності, громадянської активності, формування патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, усвідомленого обов'язку захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Необхідно зазначити, що молоді люди, які здобули освіту вже в незалежній Україні, щорічно приходять на роботу в різні сфери діяльності українського суспільства. Патріотичні якості цих фахівців уже визначають, а надалі багато в чому визначатимуть напрями розвитку різних галузей суспільного життя й політики держави загалом. Природно, що ці питання не можуть не перебувати у сфері пріоритетних досліджень педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку та мають керуватися певними державними законами та актами.

Саме тому, вимоги до патріотичного виховання знайшли відображення в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Концепції патріотичного виховання учнівської молоді, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, матеріалах Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції національного виховання, а також міжнародних документах (рекомендаціях ЮНЕСКО «Про виховання в душі миру», «Резолюції з прав людини», «Конвенції про права дитини»).

З огляду на нові суспільно-політичні реалії в Україні все більшої гостроти набуває виховання в молодого покоління національної свідомості та почуття патріотизму. Свідченням цього є Указ Президента України від 18 травня 2019 року

№ 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», у якому зазначено, що в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних цінностей, формування в громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції й законів України, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження полягає в тому, що патріотичне виховання забезпечує соціалізацію особистості, програмує параметри її всебічного розвитку. Певні аспекти патріотичного виховання розроблені О. Бандурою, І. Бехом, Н. Волошиною, В. Гонським, Я. Калакурою, А. Капською, С. Козловою, Т. Куліковою, К. Чорною та іншими.

Складові національного та морально-патріотичного виховання розкрито в сучасних наукових дослідженнях «Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття (1950–2000 рр.)» (О. Адаменко); «Розвиток вітчизняних систем виховання кінця ХVІІ – початку ХХІ століття (цивілізаційний підхід)» (Р. Андрійчук); «Теоретико-методичні засади виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва» (С. Гуров); «Соціально-педагогічні засади розвитку дитячого руху в Україні (початку ХХ – середини 30-х рр. ХХ століття)» (Н. Коляда); «Розвиток ідей громадянського виховання у вітчизняній суспільно-педагогічній думці (друга половина ХІХ – 30-ті рр. ХХ століття)» (І. Кучинська); «Теоретичні й методичні засади виховання національних цінностей студентів вищих навчальних закладів» (О. Лисенко); «Теоретико-методичні засади патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників» (В. Мірошніченко); «Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи у вітчизняній педагогіці ХХ століття» (М. Пантюк); «Моральне виховання учнів в історії шкільної освіти України другої половини ХХ століття» (Ю. Підборський); «Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – перша чверть ХХІ століття)» (І. Сіданіч) та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – визначити особливості соціалізуючого впливу патріотичного виховання на молодь в Україні.

Завдання дослідження: обґрунтувати патріотичне виховання молоді як організований, планомірний і цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури; охарактеризувати патріотичне виховання як процес, спрямований на позитивну соціалізацію особистості в соціумі; виокремити основні компоненти патріотичного виховання під час соціалізації сучасної молоді в Україні.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Проблема патріотичного виховання як соціального явища цікавила людей із давніх часів та особливо актуальною є сьогодні. Сучасне суспільство висунуло на перший план проблему соціалізації особистості, її пристосування до нових умов, що змінюються. Для того, щоб особистість могла виявляти гнучкість до соціальної адаптації, розвивати самостійність у виборі професійної діяльності та була готовою до самоосвіти впродовж життя, всебічно підготовленою до комфортного й ефективного існування в умовах постіндустріального суспільства, вона має передусім опанувати духовну культуру свого народу та бути громадянином-патріотом своєї держави.

На сучасному етапі суспільного розвитку патріотизм є однією з найбільш значущих вічних цінностей, притаманних усім сферам життя соціуму й держави, адже він розвивається і формується як почуття, усе більше соціалізуючись на основі духовно-морального збагачення спільноти, будучи глибоко соціальним за своєю природою, патріотизм є не тільки ознакою суспільства, а і джерелом його існування й розвитку, стає атрибутом життєздатності. Водночас першоосновою патріотизму має бути особистість, пріоритетним соціально-моральним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної та іншої приналежності до Батьківщини, як вищого принципу, що визначає зміст і стратегію її життя, сповненого служіння Батьківщині. Аналіз наукових джерел дає змогу констатувати, що патріотизм постає найбільш важливим соціально-історичним феноменом, який у різні історичні епохи мав неоднаковий соціальний і класовий зміст, окрім того його можна розуміти як певний рівень інтеграції людини в суспільне життя, як готовність жертвувати собою задля своєї держави, як певний духовно-етичний стрижень особистості.

У цьому контексті вагомим, є те що в соціально-історичному розумінні патріотизм постає наявним у буденній свідомості явищем, яке є яскравим прикладом того, що психологія патріотизму передує його ідеології. Загалом його можна охарактеризувати як складне, багатоконпонентне в змістовному плані, структуроване явище, яке має різні етапи та рівні розвитку й наявне в найважливіших сферах життя суспільства в різних формах [2, с. 32–40].

Ідеї патріотизму опосередковані системами понять і теоріями, тому формуються під впливом різних форм суспільної свідомості. Патріотичні ідеї та поняття на науково-теоретичному рівні тісно пов'язані з політичними і правовими поглядами. Це виявляється в тому, що патріотичні почуття й поняття патріотичного обов'язку закріплені в нормативно-правових актах (конституціях, кодексах, законах). Однак це не скасовує морального походження, соціального характеру патріотичних ідей і почуттів. У цьому випадку зв'язок суспільної психології та ідеології полягає в тому, що патріотичні почуття, ідеї, поняття патріотичного обов'язку формуються під впливом відповідного соціального, політичного та культурного середовища, а під впливом ідеології вони набувають політичного змісту і стають частиною політичної ідеології [3, с. 123–128].

Саме тому, поняття «патріотизм» можна вважати міждисциплінарною категорією, адже є предметом дослідження низки соціально-гуманітарних наук (філософії, історії, соціології, психології, педагогіки). Аналіз різних наукових підходів до визначення поняття патріотизму дає змогу виокремити такі аспекти цього явища: патріотизм як вище моральне почуття; патріотизм як один із мотивів соціальної діяльності; патріотизм як система поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу.

Патріотизм як почуття особливої любові до Батьківщини є ознакою духовності. Бездуховна людина не може мати патріотичних почуттів узагалі. Патріотизм як любов до свого народу, нації, Батьківщини є рисою внутрішньої свободи добровільного самовизначення особистості молодшої людини; означає духовну зрілість, усвідомлення безперечної цінності своєї країни [4, с. 124].

Якщо ж говорити про освітню складову, то необхідно також зазначити, що специфіка педагогіки та її важливої частини – теорії виховання полягає в тому, що вона з урахуванням даних інших наук розглядає виховання як педагогічне явище, як педагогічний процес і педагогічну систему. Традиційно виховання визначалося як процес цілеспрямованого, навмисного та тривалого впливу вихователів на виховуваних в інтересах розвитку в них бажаних якостей. У підручниках із педагогіки, у спеціальних наукових роботах можна зустріти чимало інших визначень, які відрізняються від

наведеного окремими словами, але не суттєво. У них знаходять відображення найбільш істотні зв'язки і відносини цього складного явища.

Зазначимо, що категорія виховання – одна з основних у педагогіці. Історично склалися різні підходи до її розгляду. Характеризуючи обсяг поняття, чимало дослідників виділяють виховання в широкому соціальному сенсі, включаючи в нього вплив на особистість суспільства загалом (тобто ототожнюючи виховання із соціалізацією), і виховання у вузькому сенсі – як цілеспрямовану діяльність, покликану формувати в дітей систему якостей особистості [8; 9].

Окрім того, варто зазначити, що виховання є складним, багатограним процесом, у якому тісно переплетені внутрішні (стосуються особи вихованця) та зовнішні (стосуються виховного середовища) суперечності.

Внутрішні суперечності процесу виховання:

– між необмеженими можливостями розвитку людини й обмежувачими умовами соціального життя. Передбачає створення оптимальних умов (побутових, психологічних, організацію навчально-виховного процесу) для розвитку, життєдіяльності дитини;

– між зростаючими соціально значущими завданнями, які потрібно вирішувати вихованцю, і можливостями, що обмежують його дії, спрямовані на їхнє вирішення. Це означає, що розвиток особистості може призупинитися, якщо не ставити перед вихованцем нових, ускладнених, завдань;

– між зовнішніми впливами й завданнями виховання. Виховний процес потрібно будувати так, щоби його зміст і форми реалізації не породжували спротиву у вихованця [5, с. 674].

Зовнішні суперечності процесу виховання:

– невідповідність між виховними впливами школи й сім'ї. Інколи батьки не дотримуються вимог, які висуває до їхніх дітей школа, внаслідок чого порушується єдність вимог, що негативно позначається на вихованні учнів;

– зіткнення організованого виховного впливу школи зі стихійним впливом на дітей оточення. Негативні чинники: вуличні підліткові групи, теле-, відеопродукція та ін. Усунути цю суперечність можна, формуючи в учнів внутрішню стійкість і вміння протистояти небажаним впливам;

– між деякими впливами вчителів, які працюють в одному й тому ж класі. Вони не завжди дотримуються принципу єдності вимог, унаслідок чого в учнів формується ситуативна поведінка, пристосовництво, безпринципність;

– між набутим негативним досвідом поведінки й новими умовами життя та діяльності. Передбачає існування сформованого стереотипу негативної поведінки, який характеризується наявністю стабільних негативних взаємозв'язків. На їхнє подолання спрямована виховна робота [5, с. 675].

З урахуванням нових наукових відомостей, практики й досвіду останніх років, а також таких, що мали місце в минулому наукових підходів виховання можна визначити як цілеспрямовану діяльність суспільства, держави, її установ і організацій, посадових осіб щодо формування та розвитку особистості, спонуканню її до самовдосконалення відповідно до вимог сучасності. Принципова відмінність такого розуміння виховання від наявних визначень полягає в тому, що в ньому, по-перше, уточнено суб'єкт. По-друге, замість впливу вводиться найбільш широке поняття активності людини – «діяльність». Водночас діяльність не виключає вплив і активність об'єкта виховання – самої людини. Ця обставина спеціально посилюється вказівкою на спонукання особистості до самовдосконалення як обов'язковому та істотному елементу процесу виховання. По-третє, підкреслюється об'єктивна спрямованість цього процесу – вимоги життя, суспільства. За такого розуміння виховання видається не педагогічним, а соціально-

педагогічним системним процесом [2]. Так само зміст соціально-педагогічного процесу визначається концептуальними засадами освітньо-виховної системи. Головною метою його є раціональна організація навчально-виховної роботи, спрямованої на всебічний розвиток дитини в умовах конкретного соціуму. Через те, що соціально-педагогічний процес здійснюється для розв'язання проблем соціалізації, у його змісті відбивається специфіка цього явища. Соціалізація може носити безпосередній (менш осмислений, більш некерований) й опосередкований (осмислений, більш керований) характер [6, с. 84].

Найбільш прийнятною для української педагогіки, зокрема, другої половини ХХ століття, з теоретичної та прикладної точок зору була пропозиція вважати метою виховання всебічний розвиток особистості. Це ідеал, до якого треба прагнути. Досвідом перевірено, що всебічний розвиток особистості є вагомим для суспільства та держави. Тому правомірно визнати спільною метою виховання всебічний розвиток особистості, що має високими морально-патріотичними якостями. Мета визначає зміст виховання, вибір форм, методів, засобів і прийомів, служить орієнтиром для самовиховання учнів.

На сучасному етапі суспільного розвитку, мета патріотичного виховання переплітається із завданнями соціалізації й індивідуалізації особистості, які полягають у тому, щоби розвивати в особистості, поряд зі спадковістю й середовищем, позитивні загальнолюдські якості, сприяти його адаптації в суспільному житті. Водночас патріотичне виховання забезпечує соціалізацію особистості, програмує параметри її розвитку з урахуванням багатогранності впливу різних чинників [6; 7].

Виховання в усі часи розумілося і як необхідна умова соціалізації особистості, і як найважливіша функція суспільства. Найважливішою складовою частиною виховного процесу в школі є формування патріотизму та культури міжнаціональних відносин, які мають особливе значення в соціально-цивільному й духовному розвитку особистості. Тільки на основі високих почуттів патріотизму зміцнюється любов до Батьківщини, з'являється почуття відповідальності за її могутність, честь і незалежність, збереження матеріальних і духовних цінностей соціуму, розвивається гідність особистості.

Важливою передумовою ефективності патріотичного виховання в Україні є своєчасне залучення дітей та молоді до традицій, що були зароджені в школі й націлені на підготовку патріотів. Отже, в організації патріотичного виховання молоді педагогічного процесу необхідно враховувати, що освітній заклад є соціальним інститутом з притаманними йому специфічними ознаками (підпорядкованість суспільним потребам, скерованість на виконання соціального замовлення суспільства, керованість на державному та локальному рівнях, наявність певних характеристик, які сприяють єдності, наступності й послідовності виховних впливів навчального процесу та позаурочної виховної роботи). Соціально-виховна діяльність передбачає не лише створення певних педагогічних умов для соціалізації особистості, а й діагностику та розвиток соціальної спрямованості особистості. Отож, соціально-педагогічна складова патріотичного виховання допомагає досягати двох цілей: успішності соціалізації підростаючих поколінь як громадян-патріотів і саморозвитку людини як суб'єкта діяльності і як особистості [6, с. 85; 11].

Аналіз наукових робіт дослідників проблеми виховання дає змогу виокремити низку положень, які можна конкретизувати як особливості соціалізуючого впливу патріотичного виховання на підростаюче покоління в Україні:

– патріотичне виховання органічно поєднує потребами суспільства, держави й самої особистості громадянина-патріота; інтереси й потреби особистості вихованця детермінують зміни у виховному процесі;

- процес патріотичного виховання постійно трансформує зовнішні впливи у внутрішні мотиви особистості;
- установки в ціннісні орієнтації, ціннісні ставлення особистості;
- діяльність і спілкування, поєднуючи свідомість і поведінку, є визначальними чинниками патріотичного виховання;
- патріотичне виховання здійснюється тільки на основі активної діяльності особистості та націлене на повну самореалізацію, у взаємодії з патріотично спрямованим виховним простором [12, с. 109–116; 6, с. 85].

Однак, важливо вказати, що детермінантами зовнішнього впливу на виховання патріотичних якостей особистості є макро-, мезо- та мікрофактори соціалізації. Зокрема, найбільший вплив на особистість мають мікрофактори соціалізації, а саме, особливості сімейного виховання, навчання в школі та спілкування з однолітками. Проте, на нашу думку, виховання патріотизму у учнів буде більш ефективним тільки тоді, коли будуть враховуватися індивідуально-психологічні особливості школяра у взаємодії з впливом зовнішніх мікрофакторів соціалізації. Зазначимо, що основними джерелами впливу макрофакторів на соціалізацію особистості є країна, нація, суспільство, держава. Так, держава здійснює соціально контролюючу соціалізацію своїх громадян, створюючи для цього відповідні організації.

Необхідно вказати, що в Україні другої половини ХХ століття склалося так, що вплив держави як джерела соціалізації на формування патріотичної свідомості молоді був надзвичайно вагомим. Розглядаючи вплив мезофакторів, науковець Л. Ніканорова наголошує, що становлення особистості передбачає виникнення власного життєвого світу в межах певних культурно-моральних рамок. У виникненні, формуванні свідомості визначальними виявляються два чинники – механізми духовно-морального становлення самого індивіду, його власного життєвого світу та культурної діяльності, яка вказує на можливі межі такого становлення [13, с. 76]. Проте, зазвичай, найбільший вплив на особистість дитини мають мікрофактори соціалізації. Так, учені В. Бехтерев, Л. Ніканорова наголошують, що підготовка особистості до соціальної діяльності та пристосування її до соціального середовища починається вже в ранньому віці одночасно з розвитком і регуляцією її дій [11]. Саме в соціальних системах особистість стає мікросистемою, структурною одиницею суспільства, а процес виховання виступає як соціально-педагогічний, спрямований на формування цілісної (внутрішньої й зовнішньої) мікросистеми [11, с. 297].

Розглядаючи духовний світ особистості, педагогіка завжди спирається на психологію. На нашу думку, не можна поставити чітку межу між суб'єктивними та об'єктивними детермінантами. До того ж, ми вважаємо, що мікрофактори соціалізації мають найбільший вплив на дитину, за умови врахування індивідуально-психологічних особливостей. Отже, пропонуємо розглядати зовнішні та внутрішні чинники впливу на процес формування патріотичних почуттів у взаємодії [12; 13].

Крім того, патріотичне виховання молоді можна розглядати як соціально-педагогічний процес щодо соціально контролюючої соціалізації, який здійснюється в спеціально створених виховних організаціях, які допомагають розвинути можливості людини, включно з її здібностями, знаннями, зразками поведінки, цінностями, відносинами, позитивно цінними для суспільства, у якому вона живе. Головною домінантою патріотичного виховання молоді є формування патріотичних рис у особистості та ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом, життєвої позиції.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Патріотичне виховання учнів та молоді в Україні передбачає виділення таких основних компонентів у процесі соціалізації особистості: формування духовного світу особистості; врахування основних засад становлення та розвитку особистості, світогляду, переконань; постійне збагачення пам'яті, розвиток громадянського мислення, вироблення свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; розвиток позитивних емоцій та громадянської гідності; формування творчої особистості як могутнього стимулу духовного життя громадянина-патріота.

Як наслідок, результативність патріотичного виховання значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді. Чим доросліші вихованці, тим більші їхні можливості до критично-творчого мислення, самоактивності, творчості, самостійності, до усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення. Отже, соціалізація як процес входження особистості в суспільство, нерозривно пов'язана із патріотичним вихованням в Україні.

Перспективними напрямками цієї теми залишаються організаційний та ідеологічний вплив патріотичного виховання на формування національно-патріотичної компетентності учнів та молоді в Україні. Окрім того, подальшої розвідки потребує питання формування національної самосвідомості та ідентичності сучасної молоді в Україні.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Бехтерев, В. М., 1994. *Избранные работы по социальной психологии*. Москва, Наука, 400 с.
2. Губанова, М., 2002. Педагогическое сопровождение социального самоопределение старшеклассника. *Педагогика*. (9), с. 32–40.
3. Каплуновська, О.М. 2015. Патріотичне виховання дошкільників: особливості організації в сучасній школі. *Виховання особистості: національно-патріотичний вимір*: матеріали всеукр. наук.-метод. конф. (м. Херсон, 16-17 квіт. 2015 р.). Херсон, с. 123–128.
4. Костюк, Г. С., 1989. *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко*. Київ, Радянська школа, 608 с.
5. *Педагогічна енциклопедія*. 1996. Москва: Вид-во Радянська енциклопедія, Т. 3. 879 с.
6. Петришин, Л. Й., Кульчицький, В. Й., 2019, Патріотичне виховання молоді як соціально-педагогічний процес. *Social work and education*, Vol. 6, No.1, pp. 80-85.
7. Петришин, Л. Й., Кульчицький, В. Й., 2019. Науково-методичний складник супроводу патріотичного виховання молоді в Україні другої половини ХХ століття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. Запоріжжя: КПУ, № 65. Т. 1. с. 21–25.
8. Кульчицький, В. Й., 2019, *Патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх школах України (1945–1991 рр.)*: монографія / за ред. проф. А. В. Вихруща. Тернопіль: Вектор, 408 с.

9. Зоря, Ю. Н., 2013. Сущность и структура процесса патриотического воспитания старшеклассников во внеклассной деятельности. *Воспитание подрастающего поколения в современных социокультурных условиях: проблемы и перспективы развития*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Москва, 22–23 октября 2013 г.). Москва, с. 109–116.
10. Никонорова, Л. В., 1989. *Мировоззрение личности и возрастные особенности его формирования* / отв. ред. Е. К. Быстрицкий. Київ: Наукова думка, 116 с.
11. Албул, І. В., 2016, Проблеми соціального виховання на шпальтах періодики. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери*: матеріали наук.-метод. семінару (м. Умань, 26 квіт. 2016 р.). Умань, с. 28–32.
12. Вольфовська, Т. О., 2005. Соціальні уявлення молоді про способи й моделі взаємодій у суспільстві. *Педагогіка і психологія*. (3), с. 98–107.
13. Гапон, Ю. А., 1990. *Социально-педагогическая концепция воспитания*: учебное пособие. Київ: УМК ВС, 152 с.

SOCIALIZING INFLUENCE OF PATRIOTIC EDUCATION ON YOUTH IN UKRAINE

Sergey Kharchenko,

doctor of pedagogical sciences, professor,
Honored Worker of Science and Culture of Ukraine,
Head of the Department of Social Pedagogy
Luhansk Taras Shevchenko National University,
Starobilsk, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7202-7243>
hk.sergey2014@ukr.net

Lyudmila Petryshyn,

doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Ternopil National Pedagogical
Volodymyr Hnatiuk University,
Ternopil, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4506-1523>
ludmyla.petryshyn@gmail.com

Abstract. In are article, the study of peculiarities of socializing influence of patriotic education of students and young people in Ukraine is addressed. The special role of socio-pedagogical foundations of patriotic education in becoming a citizen is highlighted. The focus is on the patriotic upbringing of young people as an organized, planned and purposeful process of assimilation of national values and norms of culture by the person, aimed at positive socialization of the individual in society. The focus is on the fact that socialization can be immediate (less meaningful, more unmanageable) and indirect (meaningful, more manageable). Patriotic upbringing of young people can be seen as a process of relatively socially controlling socialization, which is carried out in specially created educational organizations, which help to develop opportunities of the individual, including his abilities, knowledge, behaviors, values, attitudes, positive values for the society in which he lives. Patriotic upbringing of young people is defined as an organized, planned and purposeful process of assimilation of national values and cultural norms, aimed at positive socialization of the individual in society. patriotism is one of the most significant eternal values inherent in all spheres of society and the state,

because it develops and is formed as a feeling, increasingly socializing on the basis of spiritual and moral enrichment of society, being deeply social in nature, patriotism is not only a sign of society. but also the source of its existence and development, acts as an attribute of viability, while the basis of patriotism should be a person whose priority socio-moral task is to realize their historical, cultural, national, spiritual and other belonging to the Motherland as the highest principle that determines the content and the strategy of her life, full of service to the Motherland. Patriotic upbringing of young people is seen as a socio-pedagogical process in relation to socially controlling socialization, which is carried out in specially created educational organizations that help develop human capabilities, including his abilities, knowledge, behavior, values and attitudes positively valuable to society in which he lives. The main dominant of patriotic upbringing of young people is the formation of patriotic traits in the personality and values to the surrounding reality and oneself, active in form and moral in content, life position.

Keywords: patriotism; patriotic education; socialization; personality; youth; students.

REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Behterev, V. M., 1994. *Izbrannye raboty po social'noj psihologii*. Moskva, Nauka, 400 s.
2. Gubanova, M., 2002. Pedagogicheskoe soprovozhdenie social'nogo samoopredelenie starsheklassnika. *Pedagogika*. (9), s. 32–40.
3. Kaplunovska, O. M., 2015. Patriotychne vykhovannia doshkilnykiv: osoblyvosti orhanizatsii v suchasni shkoli. *Vykhovannia osobystosti: natsionalno-patriotychnyi vymir: materialy vseukr. nauk.-metod. konf. (m. Kherson, 16–17 kvit. 2015 r.)*. Kherson, s. 123–128.
4. Kostiuk, H. S., 1996. *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhični rozvytok osobystosti / pid red. L. M. Prokoliienko*. Kyiv: Radianska shkola, 1989. 608 s.
5. *Pedahohichna entsyklopediia*, 1996. Moskva: Vyd-vo Radianska entsyklopediia, T. 3. 879 s.
6. Petryshyn, L. Y., Kulchytskyi, V. I. 2019. Patriotychne vykhovannia molodi yak sotsialno-pedahohichni protses. *Social work and education*, Vol. 6, No.1, pp. 80–85.
7. Petryshyn, L. Y., Kulchytskyi, V. Y., 2019. Naukovo-metodychni skladnyk suprovodu patriotychnoho vykhovannia molodi v Ukraini druhoi polovyny XX stolittia. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh: zbirnyk naukovykh prats*. Zaporizhzhia: KPU, № 65. T. 1. s. 21–25.
8. Kulchytskyi, V. Y., 2019. *Patriotychno vykhovannia uchniv u zahalnoosvitnikh shkolakh Ukrainy (1945–1991 rr.)*: monohrafiia za red. prof. A. V. Vykhruhcha. Ternopil: Vektor, 408 s.
9. Zorja, Ju. N., 2013. Sushhnost' i struktura processa patrioticheskogo vospitaniia starsheklassnikov vo vneklassnoj dejatel'nosti. *Vospitanie podrastajushhego pokoleniia v sovremennykh sociokul'turnykh uslovijah: problemy i perspektivy razvitija: materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (g. Moskva, 22–23 oktjabrja 2013 g.)*. Moskva, s. 109–116.
10. Nikonorova, L. V., 1989. *Mirovozhdenie lichnosti i vozrastnye osobennosti ego formirovaniia (otv. red. E. K. Bystrickij)*. Kyiv: Naukova dumka, 116 s.
11. Albul, I. V., 2016. Problemy sotsialnoho vykhovannia na shpaltakh periodyky. *Aktualni problemy pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery: materialy nauk.-metod. seminaru (m. Uman, 26 kvit. 2016 r.)*. Uman, s. 28–32.
12. Volfovska, H., 2005. Sotsialni uiavlennia molodi pro sposoby y modeli vzaiemodii u suspilstvi. *Pedahohika i psykholohiia*. (3), s. 98–107.
13. Gapon, Ju. A., 1990. *Social'no-pedahogicheskaja koncepcija vospitaniia: uchebnoe posobie*. Kyiv: UMK VS, 152 s.